

РОЛЬ МОРФОНОЛОГІЧНИХ ЧЕРГУВАНЬ У ДОСЛІДЖЕННІ МОВНИХ ЯВИЩ

Довгун І. М.

Київський національний лінгвістичний університет

М. С. Трубецької, один із засновників морфонологічної теорії, під поняттям морфонології розумів морфологічне використання фонологічних засобів будь-якої мови. Він наполягав, що морфонологічні факти значно поглиблюють наші знання про мову, що досліджується, а особливо вчений підкреслив значення морфонології для типології мов. Встановлення мовних типів з морфонологічних позицій дасть можливість створення раціональної типологічної класифікації всіх мов [4, с.118].

Про роль морфонологічних даних, які допоможуть скласти план універсального опису мов на морфонологічному рівні, писали й О. С. Кубрякова та Ю. Г. Панкрац. На їх думку, певні закономірності морфонологічних чергувань, що відбуваються в морфемах, при організації цілісних структур у формотворенні та словотворенні можуть розглядатись як відмінні риси окремих мов. Тип таких альтернацій, їх функції, їх використання для маркування того чи іншого класу слів або категорій можуть стати предметом типологічних співставлень і класифікацій [2, с.4].

О. С. Кубрякова й Ю. Г. Панкрац показали роль морфонологічних чергувань, які відбуваються в морфах однієї морфеми, у функціональному плані, тобто здатність таких чергувань передавати певне граматичне значення слова та морфем, з яких воно складається, а також його класову належність. Чергування такого роду показує здатність морфеми зберігати тотожність самій собі навіть при зміні її фонологічного складу, а також сигналізувати завдяки таким змінам про її різні функції. Морфонологічні характеристики допомагають не лише диференціювати кореневі й афіксальні морфеми, дієслівні або іменні корені чи маркувати певні морфемні шви, а й сприяють граматичній диференціації класів і розподібненню парадигматичних та словотвірних рядів [2, с. 4].

Т. В. Попова стверджує, що морфонологічні чергування є носіями певної граматичної інформації, такі альтернації відбуваються у всій парадигмі. Вони, протиставляючи між собою морфи однієї морфеми, виконують функціональну роль, оскільки посилюють граматичну диференціацію словоформ одного слова та є одним із формальних засобів вираження певних граматичних категорій [3, с.5-6].

В. О. Горпинич під морфонологічними чергуваннями розуміє такі фонологічні зміни, що виникають між морфами, служать для їх взаємоприспосовування, сполучуваності та розмежування, а також маркування

морфологічних і семантичних явищ. Такі фонологічні зміни уможливають словозміну, формотворення та словотворення [1, с.163].

Під морфонологічними чергуваннями ми_ розуміємо такі зміни у фонемному складі морфів тієї самої морфеми, що полягають у заміні однієї фонемі іншою, а також сполукою фонем або фонемним нулем і служать одним із морфологічних засобів мови у формотворенні та словотворенні. Морфонологічні чергування формують, виражають і передають різні типи граматичних значень, допомагають звести морфи в одну морфему або навпаки сприяють розрізненню цих морфів, а також виконують словозмінні, формотворчі та словотворчі функції. Так, морфонологічне чергування /i/ – /æ/ – /ʌ/, що відбувається у неправильних дієсловах сучасної англійської мови типу drink – drank – drunk, begin – began – begun, маркує їх видо-часові форми; чергування /f/ – /v/ в іменниках типу wife – wives, life – lives, half – halves свідчить про форми однини та множини. Отже, морфонологічні чергування є показниками морфологічних чи семантичних відмінностей морфів однієї й тієї самої морфеми.

Морфонологічні дані сприяють більш точному опису особливостей однієї мови в порівнянні з іншими та встановленню подібностей і відмінностей у їх фонологічних, морфонологічних та морфологічних системах, а отже, уможливають створення раціональної типологічної класифікації мов світу і дають загальну характеристику кожної окремої мови. Морфонологічні чергування виступають додатковим способом вираження певного граматичного значення, а тим відкривають можливість внесення коректив у синхронний опис граматики будь-якої мови, що досліджується.

Література:

1. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія: навч. посіб. / В. О. Горпинич. – К.: Вища школа, 1999. – 207 с.
2. Кубрякова Е. С. Морфонология в описании языков / Е. С. Кубрякова, Ю. Г. Панкрац. – М.: Наука, 1983. – 119 с.
3. Славянская морфонология. Субстантивное словоизменение / [Н. Е. Ананьева, М. И. Ермакова, Т. В. Попова, С. М. Толстая]. – М.: Наука, 1987. – 264 с. – (Ин-т славяноведения и балканистики АН СССР).
4. Трубецкой Н. С. Некоторые соображения относительно морфонологии / Николай Сергеевич Трубецкой // Сб. статей : Пражский лингвистический кружок/ [сост. Н. А. Кондрашова]. – М.: Прогресс, 1967. – С. 115–118.